

บทบาทของปูจ่านในการส่งเสริมกิจกรรมพระพุทธศาสนา อำเภอแม่จริม จังหวัดน่าน

Pu Chans' Roles in Promoting Buddhist Activities Mae Charim District, Nan Province

¹ธนกร แคว้งอินทร์, ²ฐิติพร สะสม และ ³ธนพร แคว้งอินทร์

¹Thanakon Kwangin, ²Thitiporn Sasom and ³Thanaphon Kwangin

¹²มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน เฉลิมพระเกียรติฯ, ประเทศไทย

¹²Mahachulalongkornrajavidyalaya University Nakhon Nan Buddhist College, Thailand

³มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง, ประเทศไทย

³Lampang Rajabhat University, Thailand

¹Corresponding Author's E-mail: Thanakonkwaengin@gmail.com

¹Tel. 093-159-6429

Received August 18, 2024; Revised December 18, 2024; Accepted December 27, 2024

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาและความสำคัญของปูจ่าน 2) เพื่อศึกษาคุณสมบัติและบทบาทหน้าที่ของปูจ่าน 3) เพื่อวิเคราะห์บทบาทของปูจ่านในการส่งเสริมกิจกรรมพระพุทธศาสนา อำเภอแม่จริม จังหวัดน่าน เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ศึกษาข้อมูลจากเอกสารและภาคสนาม โดยสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก 25 รูป/คน วิเคราะห์ข้อมูลโดยวิธีการพรรณนาเนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า 1) ปูจ่านในอำเภอแม่จริมมีมาพร้อมกับพุทธศาสนิกชนที่มาตั้งถิ่นฐานแต่แรก 2) ปูจ่านมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา เป็นผู้ประสานระหว่างพระสงฆ์ เจ้าภาพ และประชาชนทั่วไป ปูจ่านมีคุณสมบัติคือ เป็นผู้ที่เคยบวชเรียน มีเคารพยำเกรงในพระรัตนตรัย มีศีลธรรม มีความรู้ความเข้าใจในพิธีกรรม สามารถประสานงานระหว่างเจ้าภาพและพระสงฆ์ได้ ปูจ่านเป็นสะพานบุญเชื่อมต่อระหว่างวัดกับชาวบ้าน เป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรม อาทิ นำกล่าวคำบูชาพระรัตนตรัย นำอาราธนาศีล รับศีล นำอาราธนาธรรม นำอาราธนาพระปริตร 3) บทบาทของปูจ่านในการส่งเสริมกิจกรรมพระพุทธศาสนา อำเภอแม่จริม จังหวัดน่าน สามารถประมวลได้ 5 ด้าน คือ (1) ด้านการบำรุงพระพุทธศาสนา ปูจ่านอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนาด้วยการถวายทาน รักษาศีล เจริญภาวนา (2) ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ปูจ่านปฏิบัติตัวเป็นคนดีมีศีลธรรม (3) ด้านการส่งเสริมศาสนพิธีกรรม ปูจ่านส่งเสริมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น ทำบุญตักบาตร เจริญพุทธมนต์ (4) ด้านการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ปูจ่านสร้างจิตสำนึกรักศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นให้แก่เด็กและประชาชน (5) ด้านการส่งเสริมความสามัคคีในชุมชน ปูจ่านวางตัวเป็นกลาง ไม่สร้างความขัดแย้งให้กับชุมชน

คำสำคัญ: ปูจ่าน, พระพุทธศาสนา, พิธีกรรม

Abstract

The purpose of this article was: 1) to study the history and importances of Pu Chans, 2) to study the qualifications and roles of Pu Chans, and 3) to analyze the roles of Pu Chans in promoting Buddhist activities in Mae Charim District, Nan Province. It was qualitative research by obtaining data from documents and the field study by interviewing 25 key informants. Data were analyzed by means of content analysis.

The research revealed that: 1) Pu Chans in Mae Charim District had existed since the Buddhists settled down here. 2) Pu Chans have played important roles in performing Buddhist rituals, as coordinators between monks. They were once ordained as a monk. They must have deep respects in the Triple Gem, bearing good characters, having knowledge and understanding in the sequences of rituals, and ability to coordinate between the host and the monks. They serve as a bridge between the monastery and the villagers, and a leader in performing rituals such as the ceremonies of paying respects to the Triple Gem, requesting the five precepts, taking the five precepts, inviting to preach the Dhamma, inviting to recite the Paritta. 3) Pu Chans in promoting Buddhist activities in Mae Charim District, Nan Province, they can be grouped in 5 aspects: (1) in preserving Buddhism, They support Buddhism by practicing generosity, morality, and meditation, (2) in the propagation of Buddhism, They behave as a good and moral person, (3) in promoting religious ceremonies, They promote Buddhist activities such as making merit by giving alms to monks, reciting prayers, (4) in promoting arts and culture, They create awareness in local arts and culture for children and the public, (5) in promoting unity in the community, They observe neutrality, do not create conflicts in the community.

Keywords: Pu Chans; Buddhism; Rituals

บทนำ

นับตั้งแต่พ่อขุนศรีอินทราทิตย์ได้ปกครองกรุงสุโขทัย เมื่อประมาณพุทธศตวรรษที่ 18 เป็นต้นมา พระองค์ได้นับถือพระพุทธศาสนาเถรวาทซึ่งเข้าสู่แผ่นดินไทยในยุคทวารวดี ทำให้แผ่นดินไทยได้มีพระพุทธศาสนามานานนักจนถึงปัจจุบัน (ภัทรพร สิริกาญจน, 2557) ตามที่ได้ศึกษามาประเทศไทยนั้น เป็นดินแดนที่เรียกว่าสุวรรณภูมิ ได้รับสืบทอดพระพุทธศาสนาจากประเทศอินเดีย ในคราวที่พระเจ้าอโศกมหาราชทรงส่งสมณทูตออกเผยแผ่พระพุทธศาสนาสมัยสังคายนาครั้งที่ 3 จนมีความเจริญรุ่งเรืองมาจนถึงปัจจุบัน เมื่อประเทศไทยรับพระพุทธศาสนา คนไทยส่วนใหญ่จึงนับถือเหมือนเป็นศาสนาประจำชาติ ได้นำพาให้บ้านเมืองสงบสุขเจริญรุ่งเรืองตามแต่ละยุคสมัย ทำให้พระพุทธศาสนาในประเทศไทยมีความหลากหลายทางด้านนิกายและแนวทางปฏิบัติ (พระอนุสรณ์ กิตติวณฺโณ, 2565) พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติไทยมาตั้งแต่อดีต กษัตริย์ทุกพระองค์ทรงเป็นพุทธมามกะ และทรงเป็นอัครศาสนูปถัมภก (รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย, 2560) บทบัญญัติลักษณะนี้มีการบัญญัติเป็นครั้งแรกในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พุทธศักราช 2475 (มาตรา 4) (รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม, 2475) แม้ในรัฐธรรมนูญฉบับพุทธศักราช 2560 จะไม่ระบุให้ศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติ แต่ผลสำรวจสถานะทางสังคม วัฒนธรรมและสุขภาพจิต พ.ศ. 2561 ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและ

สังคมพบว่า จำนวนศาสนิกชนที่นับถือพระพุทธศาสนา มีจำนวน 63,299,193 คนหรือคิดเป็นร้อยละ 93 (สำนักงานสถิติแห่งชาติ กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม, 2566) สะท้อนให้เห็นว่า ชาวไทยส่วนใหญ่ยังคงนับถือพระพุทธศาสนา แบบอย่างหรือแบบแผนต่างๆ ที่ปฏิบัติในทางศาสนาในการประกอบพิธีมงคลหรือ อวมงคล การบูชาสิ่งต่างๆ เป็นพิธีกรรมทางศาสนาระดับต่างๆ ที่ศาสนิกชนในศาสนาถือปฏิบัติกันมา มีอามิสบูชาและปฏิบัติบูชา (สุริยา รัตนกุล, 2555) ตามที่ได้ศึกษามาในทางจิตวิทยาพิธีกรรมมีความศักดิ์สิทธิ์ มีอำนาจ โน้มน้าวให้บุคคลที่มีส่วนร่วมในพิธีกรรมรับเอาคุณค่า แบบแผนการประพฤติที่ต้องการไว้เป็นการย้าความเชื่อและสร้างกรอบศีลธรรม จริยธรรม ของกลุ่มคนโดยใช้ศรัทธา ความขลัง และความศักดิ์สิทธิ์ของพิธีกรรม สร้างความเชื่อ ความประสงค์ จนเป็นกรรมวิธีทางวัฒนธรรมสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน (พระอนุสรณ์ กิตติวัฒน์, 2565)

ปูจ่านหรือม้นายก เป็นผู้ทำหน้าที่ประสานเชื่อมโยงระหว่างวัดและประชาชน เป็นผู้นำด้านจิตวิญญาณด้านพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย (พระครูภาวนาโสภิต และคณะ, 2565) ผู้นำปูจ่าน ต้องเป็นบุคคลที่มีความรอบรู้งาน รู้จุดมุ่งหมายของงาน มีความเข้าใจตนเอง รู้จักความพอดี รู้จักบริหารเวลา มีมนุษยสัมพันธ์ และเข้ากับเพื่อนร่วมงานได้เป็นอย่างดี (กตัญญู เรือนตุ่น และ พูนชัย ปันนิยะ, 2561) ปูจ่านหรือม้นายก มีบทบาทสำคัญ คือ การสร้างศาสนทายาทของชมรมอาจารย์วัด บทบาทในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยการสนับสนุนปัจจัย การมุ่งใจไปฟังธรรมะและการสนทนาธรรมบทบาทในการสังคมสงเคราะห์ช่วยเหลือผู้ยากไร้ และบทบาทด้านศาสนพิธีกรรมพุทธศาสนา และพิธีตามความเชื่อเรื่องอำนาจเหนือธรรมชาติด้วยการส่งเคราะห์ สะเดาะเคราะห์เพื่อการบำบัดทางจิตใจ (ชาญชัย ฤทธิ์ร่วม และโกมินทร์ วังอ่อน, 2565)

อำเภอแม่จริม เป็นอำเภอชนบทอยู่ห่างไกลจากในตัวเมืองจังหวัดน่าน การจะประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาประชาชนต้องอาศัยผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจในพิธีกรรมเป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรมนั้นๆ ผู้นำนั้นได้รับการยกย่องจากชาวบ้าน เรียกว่าปูจ่านหรือม้นายก ปูจ่านในเขตอำเภอแม่จริมมีจำนวนทั้งหมด 22 คน ประจำอยู่ใน 16 วัด 6 สำนักสงฆ์ ซึ่งปูจ่านแต่ละคนมีความรู้และประสบการณ์ในการประกอบพิธีกรรมต่างกัน เช่น บางคนอยู่ในเขตพื้นที่ที่มีกิจกรรมน้อย ก็มีความรู้และประสบการณ์น้อยไปด้วย ผู้วิจัยเห็นว่าการให้ความรู้แก่ปูจ่านในเขตพื้นที่อำเภอแม่จริม ผ่านกระบวนการวิจัย จะช่วยสร้างองค์ความรู้แก่ปูจ่านได้เป็นอย่างดี

ดังนั้น ผู้วิจัยในฐานะที่เป็นปูจ่านวัดดงไพรวัลย์ ตำบลหนองแดง อำเภอแม่จริม จังหวัดน่าน จึงทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทของปูจ่านในการส่งเสริมกิจกรรมพระพุทธศาสนา อำเภอแม่จริม จังหวัดน่าน” เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาและความสำคัญของปูจ่าน ศึกษาคุณสมบัติและบทบาทหน้าที่ของปูจ่าน และวิเคราะห์บทบาทของปูจ่านในการส่งเสริมกิจกรรมพระพุทธศาสนา อำเภอแม่จริม จังหวัดน่าน

วัตถุประสงค์การวิจัย

- 1) เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาและความสำคัญของปูจ่าน
- 2) เพื่อศึกษาคุณสมบัติและบทบาทหน้าที่ของปูจ่าน
- 3) เพื่อวิเคราะห์บทบาทของปูจ่านในการส่งเสริมกิจกรรมพระพุทธศาสนา อำเภอแม่จริม จังหวัดน่าน

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ศึกษาข้อมูลจากเอกสาร (Documentary study) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In – depth Interview) และการประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) ดังนี้

1. การศึกษาข้อมูลภาคเอกสาร (Documentary study) จากข้อมูลคือ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปีพุทธศักราช 2539 อรรถกถา ปกรณ์วิเศษ งานวิจัย วิทยานิพนธ์ หนังสือ ตำรา บทความ และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ เพื่อค้นหาข้อมูลเกี่ยวกับมัคทายก/อุบาสก/ไวยาวัจกร

2. การศึกษาข้อมูลภาคสนามจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In – depth Interview) โดยสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมาย/ผู้ให้ข้อมูลหลัก 5 กลุ่ม คือ 1) กลุ่มพระสงฆ์ 5 รูป 2) กลุ่มปุ่จ่าน 5 คน 3) กลุ่มผู้นำชุมชน 5 คน 4) กลุ่มประชาชนทั่วไป 5 คน และ 5) กลุ่มตัวแทนภาครัฐ 5 คน รวมจำนวนทั้งสิ้นจำนวน 25 รูป/คน เพื่อสอบถามข้อมูลเกี่ยวกับ ประวัติความเป็นมาของปุ่จ่าน องค์ความรู้และบทบาทของปุ่จ่าน และบทบาทของปุ่จ่านในการพัฒนาท้องถิ่น อำเภอแม่จริม จังหวัดน่าน

ผลการวิจัย

1) ศึกษาประวัติความเป็นมาและความสำคัญของปุ่จ่าน

จากการวิจัยพบว่า ปุ่จ่านในพื้นที่อำเภอแม่จริมมีมานานแล้วตั้งแต่มีผู้คนรวมตัวกันมาตั้งถิ่นฐานในพื้นที่อำเภอแม่จริมได้นับถือพระพุทธศาสนาเหมือนกับผู้คนในเมืองน่าน การประกอบพิธีกรรมต่างๆ ในพระพุทธศาสนาผสมกับพิธีทางพราหมณ์จำเป็นต้องมีผู้นำการประกอบพิธีกรรมต่างๆทางพระพุทธศาสนา จึงอาศัยปุ่จ่านซึ่งเป็นอุบาสกผู้ที่เคยได้บวชเป็นพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนามาก่อนเรียกว่า “หนาน” เป็นผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจในกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นอย่างดี จึงได้รับความศรัทธาจากประชาชนในชุมชนและคณะศรัทธาจากวัดอื่นๆ ให้ทำหน้าที่เป็นปุ่จ่านวัด การประกอบศาสนพิธีกรรมตามระเบียบขั้นตอนแนวปฏิบัติที่สืบทอดกันมา ชุมชนนั้นๆยกย่องปุ่จ่าน เมื่อถึงเทศกาลวันสงกรานต์ชุมชนได้จัดพิธีบายศรีสู่ขวัญให้ปุ่จ่านเป็นประธานธรรมที่สืบทอดกันมา ปุ่จ่านมีความสำคัญอย่างยิ่งในการประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา เป็นผู้ประสานระหว่างพระสงฆ์ เจ้าภาพ และประชาชนทั่วไป จัดเตรียมอุปกรณ์ต่างๆ เป็นผู้นำในการประกอบพิธีตามลำดับขั้นตอนพิธีกรรมเพื่อให้ถูกต้องตามแบบประเพณีที่สืบทอดกันมา

2) ศึกษาคุณสมบัติและบทบาทหน้าที่ของปุ่จ่าน

จากการวิจัยพบว่า คุณสมบัติและบทบาทหน้าที่ของปุ่จ่านเป็นผู้ที่เคยบวชเรียนมาก่อนเป็นผู้ที่สนใจมีความรู้ ความเข้าใจ ความชำนาญ ลำดับขั้นตอนพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา มีความสามารถเป็นผู้ประสานงานระหว่างเจ้าภาพและพระสงฆ์ มีความรับผิดชอบหน้าที่ เป็นบุคคลต้นแบบประพฤติตนเหมาะสมตรงต่อเวลา มีวุฒิภาวะการเป็นผู้นำ มีมนุษยสัมพันธ์ดี เสียสละเวลาส่วนตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม การทำตัวเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ศรัทธาประชาชน เป็นผู้ที่มีศีลธรรมอันดีงาม เป็นผู้แทนฝ่ายธรรม ใช้หลักธรรมาภิบาล ลด ละ เลิก ความโลภ ความโกรธ ความหลง เป็นผู้ที่มีมารยาทดีงาม อ่อนน้อมถ่อมตน แต่งตัวเรียบร้อย รู้หน้าที่การงาน เป็นผู้ที่มีรู้จักจัดเวลาและสถานที่ เพราะการจัดพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาไม่ได้เฉพาะเจาะจงแต่จัดในวัดอย่างเดียว ยังมีการจัดตามสถานที่ต่างๆ จะเป็นบ้าน สถานที่ราชการ ฯลฯ ปุ่จ่านต้องตระหนักอยู่เสมอว่าควรเคารพยำเกรงในพระรัตนตรัย รู้จักวางตน วางตัว ให้ถูกฐานะ สิ่งที่มีความควรหมั่นศึกษาให้มีความรอบรู้ในระเบียบแบบแผนประเพณีอันดีงาม วัฒนธรรมทั้งแบบโบราณ และแบบปัจจุบัน การนำกล่าวด้วยน้ำเสียงนุ่มนวลชวนฟัง เสียงดังฟังชัด ไม่ช้าไม่เร็วเกินไป ดูคนออก บอกคนได้ ใช้คนเป็น มีบทบาทหน้าที่ในการนำทางเป็นสะพานบุญเชื่อมต่อระหว่างวัดกับชาวบ้าน จะจัดพิธีแต่ละครั้งต้องปรึกษากับ

ประธานสงฆ์และเจ้าภาพก่อนประกอบพิธี เพื่อกำหนดแนวทางในการทำพิธีในงานนั้นๆ เมื่อได้เวลาเริ่มประกอบพิธีกรรม เป็นหัวหน้านำในพิธีทำบุญนั้นๆ อาทิเช่น นำกล่าวคำบูชาพระรัตนตรัย นำอาราธนาศีลรับศีล นำอาราธนาธรรม นำอาราธนาพระปริตร กล่าวนำสุมาครวตาน โอกาสเวณتان กล่าวนำคำถวายข้าวพระพุทธ กล่าวนำคำถวายสังฆทานต่างๆ ในการทำบุญทางพระพุทธศาสนา กล่าวคำสมาแก้วทั้งสาม กล่าวคำนำให้พระ กล่าวคำนำลาพระ ฯลฯ ตลอดจนถึงกล่าวคำสวดชัยเพื่อเป็นสิริมงคลแก่คนที่หายป่วยใหม่ เพื่อเป็นขวัญและกำลังใจ กล่าวคำสวดชัยคู่บ่าวสาวในพิธีแต่งงาน กล่าวคำสวดชัยพระนาคก่อนจะบวช กล่าวคำสวดชัยต้อนรับการย้ายเข้าหรือย้ายออกจากที่ทำงาน กล่าวคำสวดชัยรับนักเรียน นิสิต นักศึกษา เข้ารับการเรียนใหม่หรือเรียนจบ ฯลฯ นอกจากนี้ปู้จ่านยังทำหน้าที่บอกกล่าวอัญเชิญเทวดาทั้งหลายก่อนจะประกอบพิธีทำบุญต่างๆตามความเชื่อของคนในพื้นที่อำเภอแม่จริม จังหวัดน่าน ตลอดถึงในพื้นที่ล้านนา ปู้จ่านจะทำหน้าที่บอกกล่าว เช่น แม่ธรณี ขึ้นดาวทั้งสี่ ตามชนบททำเนียมประเพณีที่สืบทอดกันมา

3) วิเคราะห์บทบาทของปู้จ่านในการส่งเสริมกิจกรรมพระพุทธศาสนา อำเภอแม่จริม จังหวัดน่าน จากการวิจัยพบว่า

1. ด้านการบำรุงพระพุทธศาสนา ปู้จ่านมีบทบาทให้ความอุปถัมภ์พระพุทธศาสนา ทำนุบำรุงสถาบันพระพุทธศาสนาด้วยการให้ทาน ถวายปัจจัยสี่ ให้ข้าวบิณฑบาต ให้เสนาสนะแก่พระสงฆ์ ให้ผ้าไตรจีวร ให้ยารักษาโรค ให้การส่งเสริมการศึกษาแก่พระภิกษุ สามเณร รักษาประเพณีวัฒนธรรมในการทำบุญต่างๆ เช่น ทอดกฐิน ทอดผ้าป่า จัดบาตรในวันธรรมสวนะ ถวายไทยสลาก ดูแลรักษาศาสนสมบัติ ถวายวัด ถวายกุฏิ วิหาร พัฒนาบริเวณวัด รักษาศีลจาริณภาวนา เป็นการสืบทอดพระพุทธศาสนา

2. ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ปู้จ่านมีบทบาทในการเผยแผ่ทางพระพุทธศาสนาโดยการปฏิบัติตัวเป็นคนดีมีศีลธรรม เป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่ชุมชน จัดอบรมให้ความรู้กิจกรรมทางศาสนาให้กับปู้จ่านแต่ละวัด จัดตั้งชมรมปู้จ่านอำเภอแม่จริม จัดทำโครงการธรรมสันจร จัดทำคู่มือประกอบพิธีกรรมต่างๆให้แก่ปู้จ่านและประชาชนทั่วไป

3. ด้านการส่งเสริมศาสนพิธีกรรม ปู้จ่านมีบทบาทรวบรวมพิธีกรรมขั้นตอนการประกอบพิธีกรรมเป็นรูปเล่มให้แก่ปู้จ่านเป็นแนวทางปฏิบัติ ส่งเสริมจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น ทำบุญตักบาตร ทำบุญเจริญพุทธมนต์ ทำบุญสืบชะตา จัดทำบายศรีสู่ขวัญคน สู่ขวัญข้าว เป็นต้น

4. ด้านการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ปู้จ่านมีบทบาทเป็นผู้ที่รอบรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านที่สืบทอดกันมาสร้างจิตสำนึกรักศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นให้แก่เด็กและประชาชนทั่วไปให้เห็นคุณค่าของศิลปวัฒนธรรม จัดรวบรวมศิลปะโหวหารในการประกอบพิธีกรรม เช่น คำโอกาสเวณتان คำสุมาครวตาน คำสวดชัยต่างๆ ในพื้นที่อำเภอแม่จริม จัดเป็นรูปเล่มส่งเสริมให้มีการติกลองปู้จา ติกลองสับตัดจัย การฟ้อนรำพื้นบ้าน การเล่นดนตรีพื้นบ้าน ทำพิธีสู่ขวัญคน สู่ขวัญข้าว สู่ขวัญพระนาค สู่ขวัญคู่บ่าวสาว จัดถวายทานเจตียข้าวเปลือกข้าวสาร จัดกิจกรรมให้พระสงฆ์แสดงธรรมชาดก จัดทำหนังสือคู่มือการประกอบพิธีกรรมให้แก่ปู้จ่านและส่งเสริมให้มีคนสืบทอดพิธีกรรม เช่น ท่องจำคำสวดชัยต่างๆ เป็นต้น

5. ด้านการส่งเสริมความสามัคคีในชุมชน ปู้จ่านมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีทำตัวเป็นแบบอย่าง เป็นกลางไม่สร้างความขัดแย้งให้กับชุมชน เป็นผู้ประสานสร้างความรัก ความสามัคคี ความมีวินัย ความมีน้ำใจเอื้อเฟื้อซึ่งกันและกัน อนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นทำให้เกิดความเอื้ออาทรในชุมชนเป็นการส่งเสริมให้คนรุ่นใหม่มีความรักในวัฒนธรรม เป็นผู้นำศาสนาฝ่ายฆราวาส ส่งเสริมให้จัดกิจกรรมในวัดหมู่บ้านของตนและวัดภายในอำเภอแม่จริม สร้างความสามัคคีด้วยการมีส่วนร่วมซึ่งกันและกัน

อภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทของปูจ่านในการส่งเสริมกิจกรรมพระพุทธศาสนา อำเภอแม่จริม จังหวัดน่าน” ผู้วิจัยอภิปรายผลได้ดังนี้

1. คุณสมบัติและบทบาทหน้าที่ของปูจ่าน

คุณสมบัติและบทบาทหน้าที่ของปูจ่านเป็นผู้ที่เคยบวชเรียนมาก่อนเป็นผู้ที่สนใจมีความรู้ ความเข้าใจ ความชำนาญ ลำดับขั้นตอนพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา มีความสามารถเป็นผู้ประสานงานระหว่างเจ้าภาพ และพระสงฆ์ มีความรับผิดชอบหน้าที่ เป็นบุคคลต้นแบบประพฤติตนเหมาะสมตรงต่อเวลา มีวุฒิภาวะการเป็นผู้นำ มีมนุษยสัมพันธ์ดี เสียสละเวลาส่วนตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม การทำตัวเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ศรัทธาประชาชน เป็นผู้มีความศีลธรรมอันดีงาม เป็นผู้แทนฝ่ายธรรม ใช้หลักธรรมาภิบาล ลด ละ เลิก ความโลภ ความโกรธ ความหลง เป็นผู้มีความรยาทดีงาม อ่อนน้อมถ่อมตน แต่งตัวเรียบร้อย รู้หน้าที่การงาน เป็นผู้ที่มีรู้จักจัดการเวลาและสถานที่ เพราะการจัดพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา ไม่ได้เฉพาะเจาะจงแต่จัดในวัดอย่างเดียว ยังมีการจัดตามสถานที่ต่างๆ จะเป็นบ้าน สถานที่ราชการ ฯลฯ ปูจ่านต้องตระหนักรู้เสมอว่าควรเคารพยำเกรงในพระรัตนตรัย รู้จักวางตน วางตัว ให้ถูกฐานะ สิ่งที่ควรไม่ควร หมั่นศึกษาให้มีความรอบรู้ในระเบียบแบบแผนประเพณีอันดีงาม วัฒนธรรมทั้งแบบโบราณ และแบบปัจจุบัน การนำกล่าวด้วยน้ำเสียงนุ่มนวลชวนฟัง เสียงดังฟังชัด ไม่ช้าไม่เร็วเกินไป ดูคนออก บอกคนได้ ใช้คนเป็น มีบทบาทหน้าที่ในการนำทางเป็นสะพานบุญ เชื่อมต่อระหว่างวัดกับชาวบ้าน จะจัดพิธีแต่ละครั้งต้องปรึกษากับประธานสงฆ์และเจ้าภาพก่อนประกอบพิธี เพื่อกำหนดแนวทางในการทำพิธีในงานนั้นๆ เมื่อได้เวลาเริ่มประกอบพิธีกรรม เป็นหัวหน้านำในพิธีทำบุญนั้นๆ อาทิเช่น นำกล่าวคำบูชาพระรัตนตรัย นำอาราธนาศีล รับศีล นำอาราธนาธรรม นำอาราธนาพระปริตร กล่าวนำสุมาครวตวน โอภาสเวนตวน กล่าวนำคำถวายข้าวพระพุทธ กล่าวนำคำถวายสังฆทานต่างๆ ในการทำบุญทางพระพุทธศาสนา กล่าวคำสุมาแก้วทั้งสาม กล่าวคำนำไหว้พระ กล่าวคำนำลาพระ ฯลฯ ตลอดจนถึงกล่าวคำสวดวิญญูเพื่อเป็นสิริมงคลแก่คนที่หายป่วยใหม่ เพื่อเป็นขวัญและกำลังใจ กล่าวคำสวดวิญญูคู่บ่าวสาวในพิธีแต่งงาน กล่าวคำสวดวิญญูพระนาคก่อนจะบวช กล่าวคำสวดวิญญูต้อนรับการย้ายเข้าหรือย้ายออกจากที่ทำงาน กล่าวคำสวดวิญญูรับนักเรียน นิสิต นักศึกษา เข้ารับการเรียนใหม่หรือเรียนจบ ฯลฯ นอกจากนั้นปูจ่านยังทำหน้าที่บอกกล่าวอัญเชิญเทวดาทั้งหลายก่อนจะประกอบพิธีทำบุญต่างๆ ตามความเชื่อของคนในพื้นที่อำเภอแม่จริม จังหวัดน่าน ตลอดถึงในพื้นที่ล้านนา ปูจ่านจะทำหน้าที่บอกกล่าว เช่น แม่ธรณี ขึ้นดาวทั้งสี่ ตามขนบทำเนียมประเพณีที่สืบทอดกันมา สอดคล้องกับงานวิจัยของ (ชาญชัย ฤทธิ์ร่วม และ โกมินทร์ วังอ่อน, 2565) ที่ทำการวิจัยเรื่อง “ปูจ่าน: บทบาทการส่งเสริมพระพุทธศาสนาของชุมชน กรณีศึกษา ตำบลดงมะดะ อำเภอแม่ลาว จังหวัดเชียงราย” มีภูมิธรรมความรู้ทางพระพุทธศาสนา และทำหน้าที่เป็นผู้นำทำพิธีกรรมทางศาสนาตามแบบล้านนาที่สืบทอดกันมา บทบาทสำคัญ คือ การสร้างศาสนทายาทของชมรมอาจารย์วัด บทบาทในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยการสนับสนุนปัจจัย การจูงใจไปฟังธรรมะและการสนทนาธรรม บทบาทในการสังคมสงเคราะห์ช่วยเหลือผู้ยากไร้ และบทบาทด้านศาสนพิธีกรรมพุทธศาสนา และพิธีตามความเชื่อเรื่องอำนาจเหนือธรรมชาติด้วยการส่งเคราะห์ สะเดาะเคราะห์เพื่อการบำบัดทางจิตใจ

2. บทบาทของปูจ่านในการส่งเสริมกิจกรรมพระพุทธศาสนา อำเภอแม่จริม จังหวัดน่าน

ปูจ่านมีบทบาทเป็นผู้ที่รอบรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านที่สืบทอดกันมาสร้างจิตสำนึกรักศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นให้แก่เด็กและประชาชนทั่วไปให้เห็นคุณค่าของศิลปวัฒนธรรม จัดรวบรวมศิลปะโหวงในการประกอบพิธีกรรม เช่น คำโอภาสเวนตวน คำสุมาครวตวน คำสวดวิญญูต่างๆ ในพื้นที่อำเภอแม่จริม จัดเป็นรูปเล่มส่งเสริมให้มีการติดกลองปู่จา ติดกลองสับตัดัย การฟ้อนรำพื้นบ้าน การเล่นดนตรีพื้นบ้าน ทำพิธีสวดวิญญูคนสวดวิญญูข้าว สวดวิญญูพระนาค สวดวิญญูคู่บ่าวสาว จัดถวายทานเจตีย์ข้าวเปลือกข้าวสาร จัดกิจกรรมให้พระสงฆ์

แสดงธรรมชาดก จัดทำหนังสือคู่มือการประกอบพิธีกรรมให้แก่ปุ๋จ่านและส่งเสริมให้มีคนสืบทอดพิธีกรรม เช่น ท่องจำคำสวดวิญต่างๆ เป็นต้น และ ส่งเสริมความสามัคคีในชุมชน ปุ๋จ่านมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีทำตัวเป็นแบบอย่าง เป็นกลางไม่สร้างความขัดแย้งให้กับชุมชน เป็นผู้ประสานสร้างความรัก ความสามัคคี ความมีวินัย ความมีน้ำใจเอื้อเฟื้อซึ่งกันและกัน อนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นทำให้เกิดความเอื้ออาทรในชุมชนเป็นการส่งเสริมให้คนรุ่นใหม่มีความรักในวัฒนธรรม เป็นผู้นำศาสนาฝ่ายฆราวาส ส่งเสริมให้จัดกิจกรรมในวัดหมู่บ้านของตน และวัดภายในอำเภอแม่จริม สร้างความสามัคคีด้วยการมีส่วนร่วมซึ่งกันและกัน สอดคล้องกับงานวิจัยของ (พระครูภาวนาโสภิต และคณะ, 2565) ที่ทำการวิจัยเรื่อง “นวัตกรรมเพื่อการสืบสานวัฒนธรรมประเพณีของจังหวัดลำพูน” ปุ๋จ่าน ผู้ซึ่งทำหน้าที่ประสานเชื่อมโยงระหว่างวัดและประชาชน และยังเป็นผู้นำด้านจิตวิญญาณด้านพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย ดังนั้น บทบาทของมัคทายกหรือปุ๋จ่านจึงมีความสำคัญต่อการสืบสานวัฒนธรรมประเพณี

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะทั่วไป

ควรจัดตั้งชมรมปุ๋จ่านในอำเภอแม่จริม จังหวัดน่าน จัดทำคู่มือการประกอบพิธีกรรมต่างๆทางพระพุทธศาสนาให้แก่ปุ๋จ่านและประชาชนทั่วไป จัดรวบรวมศิลปะโหวตในการประกอบพิธีกรรม เช่น คำโอกาสเวณتان คำสมาครวัตนาน คำสวดวิญพระสงฆ์ สวดวิญคน สวดวิญข้าว สวดวิญควาย สวดวิญพระนาค สวดวิญคู่บ่าวสาว เป็นรูปเล่มให้ปุ๋จ่านรุ่นต่อไปได้ศึกษา

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาวิจัยครั้งต่อไป ผู้ศึกษาวิจัยเห็นว่าควรที่จะศึกษาในประเด็นที่น่าสนใจดังต่อไปนี้

1. ผลการวิจัยนี้ สามารถนำไปต่อยอดงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับปุ๋จ่านในการส่งเสริมกิจกรรมพระพุทธศาสนา เพื่อให้ปุ๋จ่านได้ถูกถ่ายทอดไปสู่รุ่นต่อไป
2. สามารถนำผลการวิจัยมาต่อยอดทางการศึกษา ด้านการส่งเสริมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา ตลอดจนนำไปศึกษาเปรียบเทียบกับการรักษาและการคงอยู่ของวัฒนธรรมท้องถิ่นในอำเภอแม่จริม จังหวัดน่าน

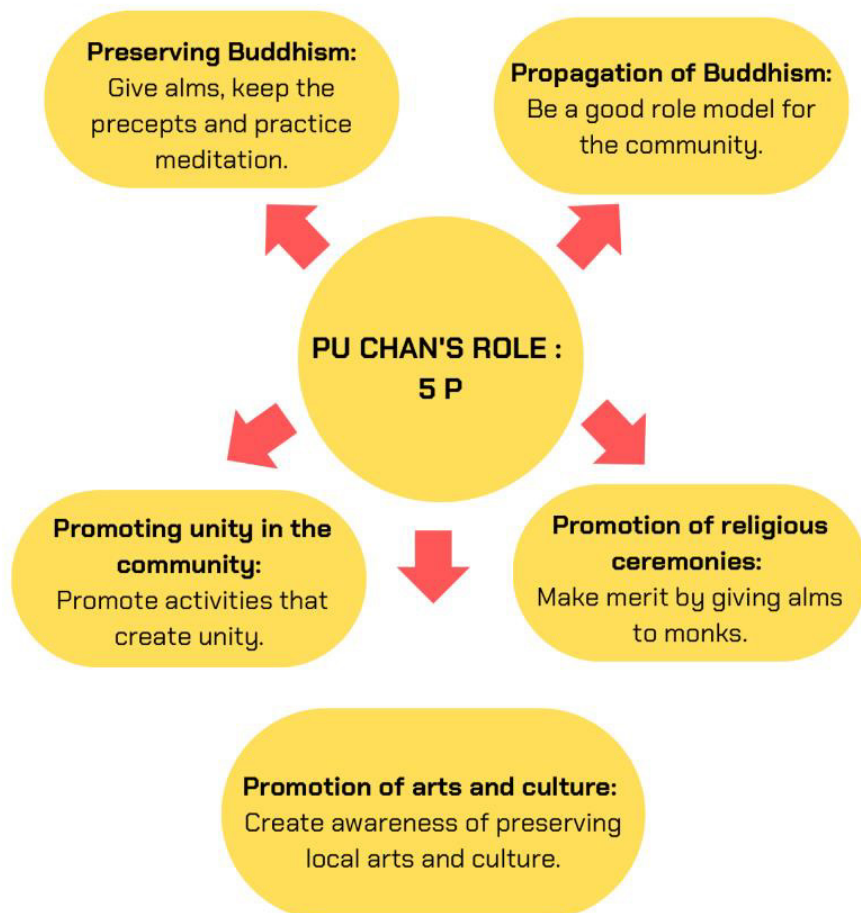
องค์ความรู้

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทของปุ๋จ่านในการส่งเสริมกิจกรรมพระพุทธศาสนา อำเภอแม่จริม จังหวัดน่าน” ได้องค์ความรู้ดังนี้

บทบาทของปุ๋จ่านในการส่งเสริมกิจกรรมพระพุทธศาสนา อำเภอแม่จริม จังหวัดน่าน (1) ด้านการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา ปุ๋จ่านทำนุบำรุงสถาบันพระพุทธศาสนาด้วยการให้ทาน ถวายปัจจัยสี่ รักษาประเพณีวัฒนธรรมในการทำบุญต่างๆ ดูแลรักษาศาสนสมบัติ ถาวรวัตถุ กุฏิวิหาร พัฒนาบริเวณวัด รักษาстилเจริญภาวนา (2) ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ปุ๋จ่านปฏิบัติตัวเป็นคนดีมีศีลธรรม เป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่ชุมชน จัดอบรมให้ความรู้ผู้กิจกรรมทางศาสนาให้กับปุ๋จ่านแต่ละวัด จัดตั้งชมรมปุ๋จ่านอำเภอแม่จริม จัดทำคู่มือการประกอบพิธีกรรมต่างๆให้แก่ปุ๋จ่าน (3) ด้านการส่งเสริมศาสนพิธีกรรม ปุ๋จ่านเป็นผู้รวบรวมขั้นตอนการประกอบพิธีกรรมเป็นรูปเล่มให้ปุ๋จ่านรุ่นหลังเป็นแนวทางปฏิบัติ ส่งเสริมจัดกิจกรรมถวายทาน รักษาстилเจริญภาวนา สวดมนต์ ทำบุญสืบชะตา จัดทำบายศรีสู่ขวัญ เพื่อเป็นสิริมงคล (4) ด้านการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ปุ๋จ่านเป็นผู้จัดรวบรวมศิลปะโหวตในการประกอบพิธีกรรม เช่น คำโอกาสเวณتان คำสมา

ครัวตาน คำสู่ขวัญต่างๆ ในพื้นที่อำเภอแม่ริม จัดเป็นรูปเล่มให้ปู่จ่านรุ่นต่อไปส่งเสริมให้ มีการทำพิธีสู่ขวัญคน สู่ขวัญข้าว สู่ขวัญพระนาคน สู่ขวัญคู่บ่าวสาว จัดถวายทานเจตีย์ข้าวเปลือกข้าวสาร การแสดงธรรมเทศนาชาดก (5) ด้านการส่งเสริมความสามัคคีในชุมชน ปู่จ่านเป็นผู้มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีทำตัวเป็นแบบอย่าง สร้างความรัก ความมีวินัย ความมีน้ำใจเอื้อเฟื้อซึ่งกันและกัน สร้างความสามัคคีด้วยการมีส่วนร่วมในชุมชนสามารถสรุปเป็นองค์ความรู้จากการวิจัยได้ดังนี้

แผนผังองค์ความรู้จากการวิจัย

บทบาทของปู่จ่าน : 5 P

- (1) Preserving Buddhism (อนุรักษ์พระพุทธศาสนา): ให้ทาน รักษาศีล และปฏิบัติธรรม
- (2) Propagation of Buddhism (การเผยแผ่พระพุทธศาสนา): เป็นแบบอย่างที่ดีแก่ชุมชน
- (3) Promotion of religious ceremonies (การส่งเสริมพิธีกรรมทางศาสนา): ทำบุญด้วยการตักบาตรพระภิกษุ
- (4) Promotion of arts and culture (การส่งเสริมศิลปะและวัฒนธรรม): สร้างความตระหนักในการอนุรักษ์ศิลปะและวัฒนธรรมท้องถิ่น
- (5) Promoting unity in the community (ส่งเสริมความสามัคคีในชุมชน): ส่งเสริมกิจกรรมที่สร้างความสามัคคี

สรุป

ปู่จ่านหรือม้านายก เป็นผู้ที่ทำหน้าที่ประสานเชื่อมโยงระหว่างวัดและประชาชน เป็นผู้นำด้านจิตวิญญาณด้านพิธีกรรม มีบทบาทสำคัญ คือ การสร้างศาสนทายาทของชมรมอาจารย์วัด การเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยการสนับสนุนปัจจัย การมุ่งใจไปฟังธรรมะและการสนทนาธรรม การสังคมนาการช่วยเหลือผู้ยากไร้ และศาสนพิธีกรรมพุทธศาสนา ปู่จ่านอำเภอแม่จรม จังหวัดน่าน ส่งเสริมกิจกรรมพระพุทธศาสนา ด้านการบำรุงพระพุทธศาสนา ด้วยการถวายทาน รักษาศีล เจริญภาวนา ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้วยการปฏิบัติตัวเป็นคนดีมีศีลธรรม ด้านการส่งเสริมศาสนพิธีกรรม ด้วยการทำบุญตักบาตร เจริญพุทธมนต์ ด้านการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ด้วยการสร้างจิตสำนึกรักศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นให้แก่เด็กและประชาชน และด้านการส่งเสริมความสามัคคีในชุมชน ด้วยการวางตัวเป็นกลาง ไม่สร้างความขัดแย้งให้กับชุมชน

เอกสารอ้างอิง

- กตัญญู เรือนตุ่น และ พูนชัย ปันนียะ. (2561). การพัฒนาปู่จารย์กับการสื่อธรรมในสังคมล้านนา. *วารสารพุทธศิลปกรรม*, 1(1), 82-96.
- ชาญชัย ฤทธิร่วม และ โกมินทร์ ว่างอ่อน. (2565). ปู่จ่าน: บทบาทการส่งเสริมพระพุทธศาสนาของชุมชนกรณีศึกษา ตำบลดงมะดะ อำเภอแม่ลาว จังหวัดเชียงราย. *วารสารวิชาการธรรมทรรศน์*, 22(2), 165-178.
- พระครูภาวนาโสภิต และคณะ. (2565). นวัตกรรมเพื่อการสืบสานวัฒนธรรมประเพณีของจังหวัดลำพูน. *วารสาร มจร บาลีศึกษาศาสตร์ปริทัศน์*, 8(3), 24-40.
- พระอนุสรณ์ กิตติวณโณ. (2565). *พระพุทธศาสนารากฐานภูมิปัญญาไทย*. แพร์: ห้างหุ้นส่วนจำกัดเมืองแพร์การพิมพ์.
- ภัทรพร สิริกาญจน. (2557). *พระพุทธศาสนาในประเทศไทยเอกภาพในความหลากหลาย*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย. (2560). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่ม 134 ตอนที่ 40 ก หน้า 4 (6 เมษายน 2560).
- รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม. (2475). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่ม 49 หน้า 534 (10 ธันวาคม 2475).
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม. (2561). *สำรวจสภาวะทางสังคม วัฒนธรรม และสุขภาพจิต พ.ศ. 2561*. ค้นเมื่อ 25 พฤษภาคม 2566. จาก https://www.nso.go.th/nsoweb/storage/survey_detail/2023/20230501053015_16851.pdf
- สุริยา รัตนกุล. (2555). *พิธีกรรมในศาสนา ภาค 1*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). นครปฐม: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหิดล.